

Pavlovits Máté,
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Pusoma Dénes ártatlan, de nem eléggé - Egy magyar példa a bírói szubjektum kizárhatatlanságára

„A bíróság magatartása kísértetiesen hasonlít ahhoz az esethez, amikor az orvos bennhagyja a beteg gyomrában a kendőt. Előbb-utóbb kiderül, hogy ez tulajdonképpen orvosi előírás, vagyis a szakma összeczár.”

[Ragályi Elemér]¹

Ékes példa a bírói szubjektum kirekeszthetlenségére Pusoma Dénes 16 évvel ezelőtti büntetőpere.

Pusoma Dénest 1995-ben jogerősen hat év szabadságvesztésre ítélték egy idős ivádi asszony meggyilkolása miatt, később azonban kiderült: az idős asszonyt két másik személy gyilkolta meg. Pusoma kártérítési pert indított Magyar Elemér ügyvéddel a Magyar Állam ellen. A nincstelen, munkanélküli, cigány fiatalembert kiszabadulása után lakóhelyi környezete elutasította, apró uzsorakölcsönök miatt elveszítette azt a rozzant viskót is, amelyben lakott. Teljes kitiszítottságában felakasztotta magát.

A Pusoma-ügy, annak nyomozati, valamint bírósági eljárásával jól mutatja, hogy az állami intézmények türelmetlenül, gögösen, lényegében felelősségvállalás nélkül ítélnék meg számukra egyértelműnek tűnő látszatok alapján kisebbségi helyzetben, súlyos hátrányok között élő, a maguk védelmére nem képes embereket.

Az ún. 'cigány perekben' a nem roma résztvevők értékítéletei, attitűdjei, előítéletei meghatározó szereppel bírnak számos eljárás kimenetelét illetően.

„A Pusoma-ügy olyan kudarc, amelyet valahol mégis sikertörténetnek gondolok. Az ártatlan ember meghurcoltatásából drámát írtam, amely később Ragályi Elemér *Nincs kegyelem* című filmjének alapjául szolgált. Az alkotást az idei Filmszemlén mutatták be, s megkapta a legjobb rendezésért járó díjat. Az ezzel járó nyilvánosság talán segíteni fog, hogy

¹ index.hu/bulvar/pusoma522h 2011. július 11.

néhány bíró elgondolkodjon, mielőtt hasonló ügyben meggondolatlan ítéletet hoz”² - mondja Magyar Elemér.

A bíró személyiség perbeli szerepének vizsgálata esetén megkerülhetetlen, hogy a jogi realista mozgalomról szót ejtsünk.

1. Jogi realizmus

A XX. század szociológiai és pszichológiai jellegű – főként amerikai – jogelméleti megközelítései a jogot a bírói gyakorlat döntéseivel azonosították, így minden olyan körülményt vizsgálat tárgyává tettek, ami a bírói döntés meghozatalában szerepet játszhat. Ezek az irányzatok rámutattak azokra a különbségekre, amelyek az akadémiai vizsgálódások és a tényleges ítélkezési gyakorlat között feszülnek.

A kodifikációk idejében alakult jogelméletek hittek még az elfogulatlan eljárásban, az előítéletektől mentes, racionális határozathozatalban, valamint annak reális lehetőségében, hogy a bírói szubjektum kizárható a döntéshozatalból. Ezzel szemben az 1920-as évektől a 1940-es évekig működő jogi realista mozgalom képviselőinek meggyőződése szerint a fenti illúziók ellenére rengeteg tényező befolyásolja a bírakat.

A pragmatikus jogszociológiából fejlődött ki részben maguk a bírák (Carl Llewellyn és Jerome Frank), részben az 'akadémiai' jogtudomány képviselőinek köszönhetően az a jogi realizmus, amely „hangsúlyozott szkepszissel közeledett a jog felé, és a pragmatikus szociológia kezdeti tételeit a szélsőséges megfogalmazásokig vitte.”³

Az amerikai jogi realisták azt állították, hogy a tényleges döntés másképp megy végbe, mint amivel a bírák lefedik meghozott döntéseiket. „A bírói döntésben a nem-tudatos meghatározók vizsgálatát emelték ki, mert igazán ez alapján döntenek megítélésük szerint a bírák, még ha aztán le is fedik ezt látszat magyarázatokkal.”⁴ A realisták igyekeztek a szociológia, a pszichológia és más rokon tudományok előtt szélesre tárni a bírói döntéshozatal folyamatát.

„Azt vallják, hogy a jog valódi arcát nem a normákból, precedensekből ismerhetjük meg, valójában a jogalkalmazás az az alkotóelem, amely szignifikánsan meghatározza a jog lényegét.”⁵

² Doros Judit: *Ügyvéd, lepukkant autóval*. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-482757> - 2011. július 11.

³ Kulcsár Kálmán: *Jogszociológia*. Kulturtrade Kiadó, Budapest. 1997. 47-48. pp.

⁴ Pokol Béla: *Jogelmélet és joggyakorlat*. Rejtjel Kiadó, Budapest. 2000. 65. p.

⁵ Szabadfalvi József: *Tradíció és kritika*. A kritikai jogi gondolkodás múltja és jelene.

http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/tansegdtetek/kritikai_jogi_gondolkods.pdf 6.p.

Jerome Frank, – aki a realisták közül kiemelten foglalkozott a bírói döntés pszichológiájával - állítja: „*a bíró pusztán azáltal, hogy felölti talárját, még nem fog szert tenni [...] mesterséges gondolkodásmódra.*”⁶

Frank a pszichológiára hivatkozik: „a pszichológusok szerint az ítéletalkotás ritkán indul egy premisszával”⁷, melyet aztán egy konklúzió követne. Sokkal inkább egy konklúzióval kezdődik, melyhez próbálják az indokolt premisszát megtalálni. Tehát a döntéseiket a bírák egy kísérleti konklúzióból visszafejtve dolgozzák ki. Ezen kísérleti konklúzió az ítélkező ösztöneiből, megérzéséből táplálkozik. Frank úgy gondolja, hogy a bírók igazságérzetét kétségtelenül befolyásolják a hatályos jogszabályok és precedensek, valamint a bírák neveltetése, etnikai és gazdasági háttere.

A kérdés az, hogy miből táplálkoznak azok a megérzések, amelyekre a döntéshozók ítéleteiket építik. A jogi elvek és szabályok mellett mindenképpen hatnak politikai, gazdasági és morális előítéletek, ugyanakkor a véleményalakításban résztvevő tényezők sokféle és bonyolult kölcsönhatásban állnak, és a vizsgált személy tulajdonságaitól függenek. A kizárólagosan egyedi tényezők fontosabb okai az ítéleteknek, mint bármiféle gazdasági, politikai vagy morális elfogultság.

Először is, „a politikai vagy gazdasági előítéleteket nemegyszer elnyomja egy adott személy vagy csoport iránt érzett ellenszenv vagy vonzalom – a személyes élettapasztalattól függően.”⁸ Másodszer látnunk kell, hogy „az apró és személyes behatások az eljárás során végig jelen vannak, azaz a bírónak a tanúk, az ügyvéd vagy a felek iránti rokon, illetve ellenszenv a per során végig dolgozik.”⁹

A bíró személyisége hangsúlyos szerepet kap a megismerési folyamatban is. A tények megismerése a jogszabályra tekintettel megy végbe, így a megállapított tényállás bizonyos értelemben mesterséges, kognitív és normatív elemeket mindenképpen tartalmaz. Másrészt maga a megismerés a logika kontrolljának van alávetve, szabályozott processzuális folyamatban alakul ki, az eredményt a bírónak bizonyítania és indokolnia kell.

A jogalkalmazás során a jogalkalmazói személyiség nem passzív. Először is hatnak rá olyan tényezők, amelyek a bíró egyéni szerepfelfogásában tűnnek ki. Ennek kialakulása egy hosszú és bonyolult szocializációs folyamat eredménye. Másodszer a bíró személyisége

2011. július 7.

⁶ Jerome Frank. *Bírászkodás az elme ítélőszéke előtt* (Válogatott írások). Szerk.: Badó Attila. Szent István Társulat, Budapest. 2006. p. 53. [a következőkben: Frank]

⁷ Frank i.m. p. 52.

⁸ Frank i.m. p. 56.

⁹ Frank i.m. p. 56.

megmutatkozik az adott szituáció értékelésében. Ebben pedig jelentős szerepet játszik a bíró társadalmi viszonyokhoz való kötöttsége, politikai nézetei, ambíciói, törekvései és az eljárásban részt vevők érvelése.

Pound szerint „a realisták azért tartják lehetetlennek az elvek és a szabályok egyenlő alkalmazását az egyedi eset térben és időben egyaránt sajátos körülményeire, mert teljesen lehetetlen pszichológiailag, hogy az ember függetlenítse magát a tevékenységét befolyásoló, valójában pedig meghatározó szubjektív tényezőktől.”¹⁰

A döntésben rejlő megismerési folyamat, már mint megismerési folyamat önmagában is, de a bíraskodáshoz köthető sajátosságainál fogva különösképpen előtérbe helyezi a megismerő, azaz a bíró személyét. Ha pl. a döntés következményei 'előrelátásának' tudományos vagy technikai jellegű lehetőségei korlátozottak, akkor a bíró tapasztalatai, emberismerete, gyakorlata stb. nagyobb hangsúlyt kap. Nem kétséges, hogy minden megismerés, a tények észlelése és a tényekből levont következtetések szubjektív elemet visznek a megismerés folyamatába, a bírói megismerés ráadásul annyiban is sajátos, hogy eleve értékelő jellegű. Az értékelési elemekkel telített megismerés szubjektív vonását pedig aligha vitathatjuk, a bíró személyéhez tapadó tényezők, a bíró képzettsége, logikai képessége, általános emberi tapasztalata, politikai állásfoglalása, mélyen társadalmi viszonyaiban gyökerező értékei, stb. még inkább jelentősek.

2. A Pusoma-ügy

A büntetőeljárás¹¹:

Az elkövetési magatartás 1994. március 16-án az esti órákban történt és másnap reggel 7 és 8 óra közötti időben a szomszéd találta meg a sértettet az asztal alatt, véresen, a földön fekvő. Március 17-én a rendőrségen a tanúk közül a sértett lánya és veje elmondták, hogy előző nap a délelőtti órától kb. délután 15-16 óráig a sértett házában, az udvaron és kertben ketten dolgoztak, akiket a sértett fogadott fel a munkára. Dél körül megjelent ott Pusoma Dénes, aki a gallyakat szedte össze, de ebédkor a sértett mondta neki, hogy ő nem kap ebédet, mert őt nem hívta dolgozni. Ezt követően Pusoma Dénes el is ment, majd a délután folyamán 14-15

¹⁰ Pound, Roscoe: *Law in Books and Law in Action*. 44 American Law Review. 1930. h.n.

¹¹ Tájékoztató a Heves Megyei Bíróságon Pusoma Dénes büntető ügyében lefolytatott eljárásról és az azt követő kártalanítási perről. 2007. május 22.

óra közötti időben ismét megjelent, ekkor őt az egyik kerti munkás behívta, bementek a konyhába és két pohár bort adott neki.

Pusoma Dénes édesanyja legelső vallomásában előadta, hogy délután 15 órakor jött haza a fia, pénzt nem adott neki, azt mondta, hogy nem kapott semmit, és már aznap nem is ment sehová. Elmondta, hogy a fia amióta a katonaságtól leszerelt, kb. 2 éve nem dolgozik sehol, segélyt nem kap, ő tartja el a nyugdíjából, alkalmi munkákat végez. Később azt mondta, hogy a déli órákban jött haza először a fia, adott neki egy döglött tyúkot, hogy főzze meg, majd újra elment és csak este 9 óra körül jött haza.

A szomszéd, aki a sértettet megtalálta, elmondta, hogy a testvére, aki ugyan szellemi fogyatékos, azért azt el tudja mondani, hogy látta előző nap Pusoma Dénest a sértett házában leselkedni. A szellemi fogyatékos személyt is kihallgatták, aki elmondta, hogy világosan és világosan látta, amint Pusoma a meggyilkolt sértett házába bemegy, majd onnan véres ruhában távozik. Az elmeorvos-szakértő – aki a tanút megvizsgálta – szakvéleményében állította, hogy nagy valószínűséggel igaz, amit a tanú mond.

A rendőrök gyanúját tovább táplálta, hogy némelyek tudtak arról az 'elszámolási vitáról' is, amely Pusoma Dénes és a sértett között feszült, s melynek nem is annyira a kerti munkákért járó készpénzes fizetség, hanem az ebéd és az ebéd után járó pohárka bor volt inkább a tárgya.

Az eljárásnak ebben a szakaszában Pusoma Dénest is tanúként hallgatták meg, tagadta, hogy bármi köze lenne a cselekményhez. Azt nem tagadta, hogy ott volt, de azt állította, hogy délután 15 óra tájékán elment, majd hazament és már nem ment el otthonról. Elmondta, hogy járt a sértett konyhájában, de a szobában nem.

A március 19-i tanúvallomása viszont teljesen összefüggéstelen. A rendőrségi jegyzőkönyv szerint a következő vallomást teszi: „Emlékszem, hogy álmodtam valamit, de most nem ugrik be, hogy mi volt az. Van, amikor látom az egész testét, van amikor csak félig. Úgy emlékszem, hogy álomban a jobboldalán volt véresebb az arca, féloldalán feküdt. Képzetelemben megjelenik az asztal négy lába Róza mama mellett. Nem tudom, hogy nekem két fejem van?”¹²

Március 20-án a nyomozhatóság őrizetbe veszi Pusoma Dénest, gyanúsítottként ekkor hallgatják ki először. Ekkor azt mondja, rosszul esett neki, hogy ő nem kapott ebédet, de nem haragudott, nem bántotta a sértettet: „nem bántottam a nénit, nem tudom, miért mondja anyám, hogy nem voltam otthon. Ha hazamegyek, leszúrom, mert hazudott.”

¹² Egri Városi Bíróság 18. P. 21.279/2001/5.

Március 23-án van az előzetes letartóztatás tárgyában a meghallgatás, a meghallgatáson nem tesz vallomást, elrendelik az előzetes letartóztatását. Nem fellebbez ekkor sem, tudomásul veszi az előzetes letartóztatását elrendelő határozatot.

Több tanú elmondja, hogy aznap 17-18 óra közötti időben felfigyeltek két idegen férfira, akik a sértett háza közelében voltak. Ezen személyek kilétét nem sikerült megállapítani, mert senki sem ismeri őket. (Később kiderül, hogy ők voltak a tényleges elkövetők.)

Eközben folyik a nyomozás. Pusoma házában, amely egy tizenöt négyzetméteres faluvégi helyiség volt, a rendőrök tárgyakat foglaltak le, amelyek alapján sikeres szagazonosítást is végeztek: Pusoma Dénes tárgyainak szagát a kutya megismerte az áldozat lakásán is, a komód előtti térben. A szagazonosítást két kutyával is elvégzik, mind a két kutya rögzített szagot öt esetből ötször azonosnak jelzi Pusoma Dénes szagával, és a többi más személyektől vett szagminta azonosságát a rögzített szaggal kizárja. Pusoma Dénes viszont azt állítja, hogy nem volt a szobában, ahol a szagot rögzítették.

Pusoma Dénes zárkatársa előadja, hogy neki a vádlott részletesen elmesélte az eseményeket, és elismerte, hogy ő járt a sértettnél, de csak pénzt akart, nem akarta bántani. Elmondta, hogy Pusoma egy csomagot is adott neki, hogy ha előbb szabadul, adja oda egy ügyvédnek. Ő kíváncsiságból felbontotta a csomagot, és egy levelet talált benne, amelyben Pusoma Dénes beismeri a cselekményét. A bírósági eljárásban Pusoma Dénes egyáltalán nem tesz vallomást, semmilyen védekezést nem terjeszt elő. Írásszakértő állapítja meg, hogy a beismerő vallomást ő írta.

A bíróság ismételten megvizsgáltatta a vádlottat elmeorvos-szakértővel, ismét személyiségzavart állapítanak meg, skizofrén elemekkel. A szakértői vélemény szerint a vádlott tisztában van a helyzetével, egészséges védekezésre képes.

A bíróság Pusoma Dénest halált okozó testi sértés és rablás kísérletének büntetőjében bűnösnek találta 1995. április 19-én és 6 év szabadságvesztésre ítélte.

A védő három napot tart fenn nyilatkozat tételére, de nem jelent be fellebbezést, így az ítélet jogerőre emelkedik.

A vádlott 1995. június 6-án beadványban fordult az eljáró bíróhoz, hogy perújrafelvételt kér, mert ártatlan. A bíró kioktatja, hogy milyen esetekben van helye perújításnak, és ha perújítást kíván kezdeményezni, forduljon az ügyészséghez.

1996. május 22-én a Heves Megyei Főügyészség perújítási indítványt terjeszt elő Pusoma Dénes javára, mert egy másik büntető ügyben olyan információ került a birtokába, hogy a sértett elleni cselekményt két másik személy követte el.

A Heves Megyei Bíróság 1996. március 30-án kelt végzésében elrendeli Pusoma Dénes szabadlábra helyezését.

1996. december 9-én a bíróság a korábbi ítéletet hatályon kívül helyezi, és a vádlottat jogerősen felmenti a vád és következményei alól.

1994. március 20-tól 1995. április 19-ig volt előzetes letartóztatásban, 1996. május 30-ig pedig jogerős büntetését töltötte.

1997. január 9-én nyújtott be keresetet képviseletében Dr. Magyar Elemér ügyvéd 2.260.000.-Ft. kártalanítás érdekében.

1997. június 3-án emelt vádat a Heves Megyei Főügyészség a később valódinak bizonyult elkövetők ellen, 1999. június 4-én született meg az ítélet, amely az elkövetőt 7 év börtönre ítélte.

1997. augusztus 6-án holtan találták Pusoma Dénest.

A polgári eljárás¹³:

Pusoma Dénes 1997. január 14-én indított pert a Magyar Állam ellen kártérítés megfizetése iránt. A per tárgyalására a bíró a határnapot az 1997. július 1. napján kelt végzésével 1997. október 29. napjára tűzte ki.

A kitűzött tárgyaláson jelentette be a jogi képviselő, hogy Pusoma Dénes 1997. augusztus 5.-én meghalt. Pusoma Dénes jogutódai az elhunyt testvéreinek gyermekei lettek, a perben a Magyar Államot az Igazságügyi Minisztérium képviselte.

A jogutódok 2.000.000.-Ft nem vagyoni, és 234.000.-Ft vagyoni kár megfizetésére irányuló keresetét az Egri Városi Bíróság elutasította. Az elsőfokú bíróság ítélete ellen a felperesek fellebbeztek és az eredeti kereseti kérelmüket módosítva kérték, hogy a bíróság kötelezze az alperest az 1994. március 23. napjától 1995. április 23. napjáig előzetes letartóztatásban eltöltött időre tekintettel elmaradt jövedelemként 117.000.-Ft, valamint nem vagyoni kárként további 1.000.000.-Ft megfizetésére.

A Heves Megyei Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét fellebbezett részében hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot ebben a körben a per újabb tárgyalására utasította.

¹³ Tájékoztató a Heves Megyei Bíróságon Pusoma Dénes büntető ügyében lefolytatott eljárásról és az azt követő kártalanítási perrel. 2007. május 22.

A megismételt eljárásban az Egri Városi Bíróság az eljárást felfüggesztette a Pusoma Dénes elleni büntető iratok Legfelsőbb Bíróságtól való visszaérkezéséig.

Az iratok visszaérkezése után az Egri Városi Bíróság 2001. november 21. napján kelt ítéletével a felperesek keresetét elutasította. Ítéletét a Be. 383.§. /3/ bek. b./ pontjára alapította, miszerint az előzetes letartóztatásban töltött időre a terhelt felmentése esetén sincs helye kártalanításnak, ha a terhelt neki felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja reá terelődjék.

Ekként értékelte többek között a kézzel írt 'beismerő tanúvallomás' című iratot, valamint azt, hogy tagadta, hogy a sértett szobájában járt volna, holott a szagminta ennek ellentmondott. Álláspontja szerint elvárható lett volna, hogy a valóságot feltáró tanúvallomást tesz és a hatóság előtt valótlan tény nem állít.

A Heves Megyei Bíróság 2002. február 21. napján ítéletével az elsőfokú bíróság ítéletét az indoklást még tovább kibővítve helybenhagyta.

A felperesek felülvizsgálati kérelmét a Legfelsőbb Bíróság 2003. november 6-án kelt végzésével elutasította.

A Heves Megyei Bíróság tájékoztatót tartott a Pusoma-ügyről 2007. május 22.-én, több mint tizenkét évvel az elsőfokú bírósági ítélet után. A Bíróság elnöke, Hunyadi-Buzás Ágnes levonta saját következtetéseit az ügyben:

„Az eset szakmai elemzése a Büntető Kollégiumban megtörtént: további eljárásra nem volt szükség, mert az eljáró bíró semmilyen szakmai szabályt nem szegett meg, azt, hogy három rendelkezésére álló bizonyítékot értékelt, nem lehet a terhére róni.

Az öngyilkosságot követő államigazgatási eljárásban *nincs adat arra, hogy Pusoma Dénes halála a bírósági eljárás következménye lett volna*. Sorsa szívszorító, megrázó, egy többszörösen hátrányos helyzetű ember tragikus története, azonban *a bírósági szervezet működésére vonatkozó általánosító következtetések levonására nem alkalmas.*”

3. Az eljárás értékelése

A téves bírói ítéletek döntő többsége meghatározott okokra vezethető vissza. Ezek a következők:

- (i) társadalmi nyomás a bűnös megtalálására,
- (ii) szavahihetetlen tanúk,
- (iii) ellentmondásos szakértői vélemények,

- (iv) spiclik a bűnvádi eljárásban,
- (v) jogszerűtlenül szerzett bizonyítékok,
- (vi) meggyőző bizonyítékok hiánya,
- (vii) hatékony védelem hiánya.

Pusoma Dénes ügyére és a hozott ítéletre az előbbi hét elemből legalább négy biztosan hatással volt.

A Heves megyei bíróság sajtótájékoztatója egyetlen egy esetben tölthette volna be funkcióját: amennyiben nem önmaguk mentetegetése, öngazolása történik, hanem a Kollégium képesnek mutatkozik arra, hogy – sorra véve és elemezve azokat az elképesztő történéseket, amelyek mind a nyomozást, mind a bírósági eljárást végigkísérték – levonják a nyilvánosság előtt a megfelelő következtetéseket.

Vajon hogy nem tűnt fel sem a tájékoztatót tartó, sem a Pusoma-ügyben eljáró bíróságnak, hogy a „rendőrség már az eljárás kezdetétől fogva garanciális szabályok egész sorát szegte meg?”¹⁴

Mielőtt Pusoma Dénest a nyomozás során először 'közönséges' tanúként kihallgatták volna, egy-két órával korábban már az analfabéta édesanyját nyilatkoztatták 'ismeretlen tettes elleni bűnügyben', ám a gyanúsítotthoz való viszonya rovatba megjegyzésként azt gépelték bele, hogy az édesanyja. Vagyis Pusoma Dénes már tanúkénti kihallgatása előtt gyanúsított volt. Édesanyját a nyomozás során többször kihallgatták, ám egyetlen alkalommal sem közölték vele, hogy mint hozzátartozó egyáltalán nem köteles vallomást tenni a fia állítólagos bűncselekményére vonatkozóan.

Pusomának a nyomozás során tett, az álmáról szóló vallomásáról nem tudhatták a nyomozók, hogy azért ismeri-e a bűncselekmény részleteit, mert ő az elkövető, vagy azért, mert a faluban hallotta azt. Naponta többször hallgatták ki, nem tudni miért, de több esetben jegyzőkönyv sem készült.

Pusomát – annak ellenére, hogy már az ügy első számú gyanúsítottja volt – többször is tanúként hallgatták meg, mégsem közölték vele egyetlen alkalommal sem, hogy joga van a válaszadás megtagadására, valamint ügyvédi képviselőhöz is. Egyetlen jegyzőkönyvben sem található adat arra nézve, hogy a gyanúsítottat kioktatták volna jogaira, sőt az erre vonatkozó formanyomtatványokat a nyomozók nem töltötték ki. A bíróságnak az sem szűrt szemet, hogy a bírósági eljárást megelőzően egyetlen egyszer sem találkozott kirendelt védőjével.

A vádlott bűnösségét három bizonyítékot mérlegelve állapította meg a bíróság:

¹⁴ Dr. Magyar Elemér, Ragályi Elemér: *A bíróság felmentette önmagát*. Élet és Irodalom: LI. évfolyam 23. szám, 2007.

- (i) a vádlott kétes körülmények között tett, saját kezű beismerő vallomása,
- (ii) egy szellemi fogyatékos tanú vallomása,
- (iii) a szagazonosítás eredménye.

(i) Mind a mai napig tisztázatlanok a 'beismerő' vallomás keletkezési körülményei, kezdve a *vamzer* cellatárs, annak ügyvédje, a nyomozó hatóság valamint egyes ügyészek 'együttműködésével'. Presztízskérdésként kezelték a rendőrök az ügyet – állítja a cellatárs – és ígéretekkel, fenyegetésekkel, fizikai erőszakkal kényszerítették arra, hogy Pusomából beismerő vallomást csikarjon ki. „A cellatárs elmondta, hogy május 24-ével kezdődő közös idejünkben több ízben keresték fel rendőrtisztek: "Engem május végén keresett meg két tiszt, hogy ennek a fiúnak milyen csínyje van. Ha segíték, akkor jobb ellátást kapok, de rosszabb is lehet, mert bűnpártolással vádolhatnak, ami öt év. Hetente látogattak, választási lehetőségem nem volt. Próbálták meggyőzni: folyamatosan zaklattak a BV-intézetben." A cellatárs ekkor még csak annyit tudott Pusomától, hogy a nyakába akarnak varrni valamit.”¹⁵ A bírósági vallomásában hozzáteszi, hogy bár szólt a nyomozó ügyészségnek, de az ügyvédje szerint felesleges próbálkozni.

Mindezek ellenére a bíróság a következőket fogadta el: Pusoma önként adja át az iratot a cellatársának, azzal a feltétellel, hogy amennyiben előbb szabadul, juttassa el az ügyvédjének. A zárkatárs viszont felbontja és négy hónapon át egyezkedik a hatóságokkal az átadás feltételeiről. Pedig csupán egyetlen dologról szólt az egész: „szüntessék meg az előzetesét, és akkor ő átadja Pusoma biztos helyen lévő beismerőjét, és ha kell, terhelőt vall róla.”¹⁶

(ii) Kérdés ugyancsak, hogy a bíróság az elmebeteg szemtanú szavahihetőségét vizsgáló ellentétes szakértői véleményeket miért nem járta alaposabban körül. Nem tudni miért fogadta el indokolás nélkül éppen azt a szakértői állásfoglalást, miszerint a tanú észlelőképességének hihet a döntéshozó, ugyanis „*a tanú megértő képessége 'feltűnően jó', ugyanis a tanú a vizsgálat lefolytatásakor mikor a szemének becsukására kérték, akkor azt 'megtette'*.”¹⁷

(iii) Nem ismeretes ugyanakkor az sem, hogy a bíróságnak miért nem tűnt fel, hogy a helyszínen készült fényképek egyike sem tartalmazta a kutyás szagazonosítás mintájának rögzítési helyét, valamint, hogy a helyszíni szemle során rögzített nyomokat tartalmazó jegyzőkönyv egyszerűen említést sem tesz a szagrögzítés megtörténtéről.

¹⁵ Izing Antal: *Pusoma kontra magyar állam. Ön elé tárom a papírlapot*. Hetek. 2001. április. 21. (V/16)

¹⁶ Uo.

¹⁷ Dr. Magyar Elemér, Ragályi Elemér: *A bíróság felmentette önmagát*. ÉS.

A bíróság egyáltalán nem fordított figyelmet az esetleges más elkövetőre, elkövetőkre utaló adatokra.

Logikailag fontos elem, hogy „a gyilkosság napján sokan látták a délutáni siroki busszal Ivád községbe érkezőt azt a fajta férfit, akinek a puszta érkezése nyugtalanságot okoz kisebb falvakban. Többen látták aznap, hárman is vallották ezt tanúként, közülük egy ember azt is mondta, hogy akár felismerné, ha elébe vinnék. D. Alex érkezésének ténye mégsem hozhatta lázba a rendőrséget annyira, hogy esetleg keressék, és ha megtalálták, olyan intenzitással kérjenek tőle információt ivádi ténykedéséről, mint Pusoma Dénestől. Ezt a szálát egészen egyszerűen nem vették fel.”¹⁸ Annak ellenére nem, hogy a helyszínen ismeretlen személytől származó lábnyomot találtak, sőt néhány falubeli a sértett halálát megelőzően gyanús ismeretleneket látott a sértett házában közelében, s mint utóbb kiderült ők voltak a tényleges elkövetők.

A tárgyaláson, amikor azt kérdezték Pusomától, hogy fellebbez-e, „hebegett-habogott, a maga módján okoskodott, s végül mondandóját úgy értékelték, hogy az nem fellebbezés.”¹⁹ A kirendelt ügyvédnek eszébe sem jutott felvilágosítani védencét arról, hogy joga van a fellebbezéshez. Arról nem is szólva, hogy az ügyvéd sem adott be ilyen tárgyú kérelmet.

Pusoma felmentése utáni kártalanítási kérelme minden polgári bírói szinten elutasításra talált. Ezek a fórumok egyöntetűen rendben találtak mindent, nem másra hivatkozva, mint hogy valamennyi itthoni fórum hasonlóképpen látta. Az összezárás annyira jól sikerült, hogy a valódi tettet elítélő bíróság indokolásában nem mulasztotta el felhívni a figyelmet: Pusoma Dénest nem illeti kártalanítás. Az már más kérdés, hogy mi keresnivalója van ennek éppen ebben az indokolásban.

Alaptalannak találták kártalanítási kérelmét, mert felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja rá terelődjék. Tette mindezt mint ’tanú’, többek között azzal, hogy a nyomozóknak zavaros álmairól beszámolt. A hatóság félrevezetéséről pedig csak annyit, hogy a ’beismerő’ levelet nem a hatóságnak, hanem saját ügyvédjének címezte.

Számos esetben jellemző a magyar jogszolgáltatásra, hogy a bíróság előtt nagyobb súllyal esnek latba a rendőri bizonyítékok, mint a tárgyaláson elhangzottak, és amennyiben a terhelt vagy a tanú vallomása ezektől eltér, akkor nem egyszer a rendőrségi bizonyítékoknak hisznek. Ugyancsak megfigyelhető, hogy az eljáró hatóságok rendszeresen megelégednek a formális ügyvédi szereppel, sőt védőkirendelési gyakorlatukat is ehhez igazítják. Pénz hiányában az ember pedig csak közülük válogathat.

¹⁸ Izing Antal: *Pusoma kontra magyar állam. Ön elé tárom a papírlapot*. Hetek.

¹⁹ Uo.

Világosan látható, hogy a Pusoma Dénes bűnösségét megállapító bírósági ítélet hemzseg a hibáktól. A bíróság sajtótájékoztatóján Ragályi Elemér idézte a téves ítéletek okait elemző tanulmányt: arra a felvetésére, hogy a fenti okok közül melyik játszhatott közre a téves ítéletben, a bíróság jelen lévő vezetői állították, hogy egyik sem.

A hatóságok utólagos állásfoglalása:

I. 2007. május 3.-án Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság akkori elnöke a Magyar Televízió *Este* című műsorának vendége volt, ahol többek között a Pusoma-ügyről kérdezték.

Már a beszélgetés elején megállapította, hogy nincsen nyilvános adat arra nézve, hogy hány ügyben tévedett a magyar bíróság a rendszerváltás óta, így teljesen felesleges őt erről kérdezni.

A kérdésre, hogy látta a Pusoma Dénesről készült filmet a válasz az volt, hogy még nem volt alkalmá megnézni, de a történetet ismeri. Újabb kérdés: „Lett-e bármiféle következménye ennek a téves bírói ítéletnek?” „Ennek a konkrét ítéletnek az utóéletéről nem tudok, nem vizsgáltuk ezt a kérdést, de általánosságban elmondhatom, hogy a bírói tévedések esetén lehet következmény” – magyarázza.

A további, az ügyet firtató kérdésekre statisztikai adatok érkeznek: „Évente több mint négyszázezer ítéletet hoznak a bíróságok, kilencszázezer nem peres ügyben határoznak, és a peres ügyek 86 százaléka egy éven belül jogerőre emelkedik, zömmel azért, mert nem fellebbezik meg, a megfellebbezett ügyek kb. ötven százalékánál megváltoztató vagy hatályon kívül helyező döntés születik.”

"Elnök úr, miért nem volt vizsgálat a Pusoma-ügyben?" - kérdezi a riporter.

"Ezt nem tudom pontosan megmondani, több mint tíz évvel ezelőtti esetről van szó, nem én voltam akkor még a Legfelsőbb Bíróság elnöke, tehát ezzel a kérdéssel közvetlenül nem is foglalkozhattam."

"Az az ember, vagy az a bíró, aki ítéletet hozott a Pusoma-ügyben, ítélkezik-e még? Hozott-e ítéletet többször is?" – érkezik a kérdés.

"Jeleztem, hogy több mint tíz évvel ezelőtti ügyről volt szó, ezt nem tudtam megvizsgálni. Ha előzetesen felkérik, akkor természetesen utánanézek, ezt nem tudom megmondani."

A műsorvezető D. Bányász Gergő ezután megkérdezi: „Miként lehetséges, hogy általában a romákat marasztaló ügyekről derül ki, hogy a bírák téves ítéletet hoznak: Pusoma, Burka és Gán fivérek, tehát véletlen, hogy valamennyi roma származású? Van-e rasszizmus a bírói karban?"

A Legfelsőbb Bíróság elnöke biztos benne, hogy nincs, sem az ügyészek, sem a rendőrök között, Magyarországon szerinte a szélsőséges nézetekre nincs fogékonyság, csupán elszigetelt jelenségekről lehet szó. „A Mazsihisszel tartottunk – mondja – egy közös megbeszélést, és elmondták, hogy nincs semmiféle adatuk arra, hogy a rasszizmus jelen lenne a bírói karban, ilyen jellegű panasz nem volt. A roma szervezetekkel is volt hasonló megbeszélés három esztendővel ezelőtt, és nem voltak ilyen panaszok.”

(„Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Szervezet vezetője szerint semmilyen érdeminek nevezhető megbeszélést nem tartottak három éven belül. Egy alkalommal számos más civil szervezettel együtt protokolláris rendezvényen találkoztak az elnökkel.”²⁰)

II. Az esettel kapcsolatban a megyei főügyészség ügyésze, dr. Konkoly-Thege László is megszólalt²¹, aki a Pusoma-ügy perújítási eljárásában vett részt a vádhatóság képviselőjeként.

„Pusoma Dénest elítélték – magyarázza –, mert bántalmazta özv. P. J.-nét. Utóbb kiderült, hogy nem ő tette. Erre nem lehet azt mondani, hogy nem tévedtek az igazságszolgáltatás szervei. A gyanú, a vád, az ítélet mind tévedés volt. Ám azt feltételezni, hogy a hatóságok szándékosan Dénest akarták elmarasztalni, egyszerűen nem igaz!”

„Az ügyész mondja meg, milyen bizonyítékokat kell beszerezni, hogy a tényállás felderített legyen, s vádat lehessen emelni. Gondoskodik arról, hogy a bizonyítékokat teljes mértékben begyűjtsék. Felügyelnie kell a nyomozást. A bizonyítékokat értékelnie kell. Meghatározza, ha szembesíteni, vagy kihallgatni kell még embereket. Mindezek alapján mondhatja meg, mi történt a múltban. A történetek felderítése alapvetően rendőrségi feladat, de hasznos, ha ezt az ügyésszel kölcsönösen teszik. Mindezek után lehet kimondani, hogy ami történt, az bűncselekmény volt vagy sem, ha igen, akkor milyen büntényről van szó és a büntény elkövetésének megalapozott gyanúja kivel szemben áll fenn.

Ha a fentiek olajozottan, folyamatukban jól működnek, akkor nem kerülhet sor olyan tévedésre, mint a Pusoma-ügyben. Szerintem az ivádi eset kapcsán betartották a hatóságok az előírásokat. S lám, mégis tévedés történt. A Pusoma-ügy a magyar igazságszolgáltatásban kivételes példa. Itt három fő bizonyíték szerepelt. Dénes szagmintája a szobaszekrényben, a szomszéd szemtanú elmondása és a Pusoma beismerő vallomását tartalmazó levél. Ezek alapot adtak arra az okszerű következtetésre, hogy Dénes jogtalanul ment be az idős nő lakásába, s őt bántalmazta. Nem volt más olyan bizonyíték, ami igazán mérlegelésre adhatott

²⁰ Kovács Zoltán: *Nem látta*. Élet és irodalom. LI. Évfolyam 19. szám. 2007.

²¹ Heves online: *Pusoma-ügy: a gyanú, a vád és az ítélet is téves volt*. 2008 – www.heol.hu/heves/kek-hirek-bulvar/pusoma-ugy-a-gyanu-a-vad-es-az-itelet-is-tevedes-volt-141979 - 2011. július 11.

volna okot. Kivéve Dénesnek a tagadó vallomásai. Személyre szólóan az adatok mind Dénesre mutattak. Még az is szerepet játszott, amikor azt nyilatkozta, hogy nem alszik jól, mert álmában a nénit látja véresen a bútorok között.”

Kitér arra is, hogy azt tapasztalja, hogy sajnos a tárgyalásokon a bíróságok sokszor túlzottan támaszkodnak a vádban foglaltakra. Holott a nyilvánosság és a közvetlenség büntetőeljárásai alapelve segíthetné a tisztázást. Véleménye szerint még akkor sem támaszkodhat csak a vádiratra a bíróság, amikor a vádlott teljes beismerésben van. Hát még, amikor tagad! Ám szerinte „a Pusoma-ügyben a bíróság legfeljebb azért hibáztatható, mert sokkal erősebben kellett volna kételkednie. Lehetett volna jobb a rendőrségi nyomozás is, s az ügyész és a rendőrség együttműködése is lehetett volna hatékonyabb, de a védelemnek is ki kellett volna használnia minden rendelkezésére álló eszközt.”

4. Cigányok az igazságszolgáltatásban

Pusoma Dénes eljárásával kapcsolatban jogosan merül fel a következő kérdés: elképzelhető, hogy Magyarországon a cigány vádlottakat, pusztán etnikai hovatartozásuk miatt hátrányos megkülönböztetés érhet?

Loss Sándor és H. Szilágyi István kutatásukban²² arra keresték a választ, hogy a cigányság vajon rendelkezik-e olyan sajátos, eltérő kulturális mintákkal, amelyek hatással vannak a jogszolgáltatáshoz, valamint a joghoz való viszonyára.

Kutatásukban a bírósági tárgyaláson, a felek között zajló interakció egészét tanulmányozták, amelyben szükségszerűen megjelennek a nem roma résztvevők értékítéletei, előítéletei és attitűdjei, másrészt a romáknak a többségi társadalom által működtetett igazságszolgáltatással kapcsolatos sajátos kulturális mintái is. Arra próbáltak választ találni, hogy vajon létezik-e 'cigány per', amely eltérő jegyeket mutat az olyan perekhez képest, amelyekben az ügyben szereplő felek (leginkább a vádlottak) nem romák.

A tárgyalások során szerzett tapasztalatok azt mutatták, hogy a cigányoknak „a bírósággal való kommunikációját gyakran zavarja, hogy nem mindig értik a jogi szakkifejezéseket (pl. bűnsegéd) vagy egyes idegen szavakat (pl. inzultálás), néha pedig egészen hétköznapi kifejezéseket is 'fordítania' kell a bírónak (pl. családi állapot – ezt a romák gyakran a gyermekek számára vonatkozó kérdésként értelmezik). A meg nem értett kérdéseket többször ismételni kell számukra, válaszaik sokszor ellentmondásosak,

²² Loss Sándor – H. Szilágyi István: *A cigány per*. Beszélő 2001/4

érthetetlenek, gyakran olyan távoli, múltbeli eseményekre hivatkoznak, amelyek az eljárás tárgyához nem kapcsolódnak.”²³ Gyakran okoznak bizonyításbeli nehézségeket a zavaros, értelmetlen válaszok, vagy éppen a vádlott vallomásának hiánya.

E jelenségek nyilvánvalóan összefüggésben vannak a romák aluliskolázottságával, és esetenként az általuk beszélt helyi nyelvjárással.

Egy másik tárgyaláson megfigyeltek szerint a bíró következetesen olyan idegen szavakat használt, amelyeket a vádlott nyilvánvalóan nem értett: „Érte-e önt valamilyen atrocitás? Inzultálták-e önt?” Majd csak a kínos csend után kérdezte meg, hogy „Megverték-e?”

A bírák nyíltabban hangot adtak a romákkal szembeni esetleges ellenérzéseiknek a tárgyalás előtt vagy után az ülnökökkel, illetve az ügyésszel folytatott beszélgetéseik során. Például az egyik tárgyalás előtt – miközben az egyik vádlott elővezetésére várahoztak – a bíró azzal a fordulattal kezdte az ügy ismertetését az ülnököknek, hogy „Fognak majd itt nekem összevissza hazudozni ezek a cigányok!”

A vizsgált ügyekben a (kirendelt) ügyvédek közös jellemzője – korra és nemre tekintet nélkül – „a már-már felháborító érdektelenség és felkészületlenség. Gyakran láthatóan idegesíti az ügyvédeket, hogy végig kell ülniük a tárgyalást: közben ki-be járkálnak, vagy ügyvédjelölteket ültetnek be maguk helyett, akik koruknál és szakmai tapasztalataik hiányánál fogva képtelenek szakszerűen ellátni a védelem feladatát (vagy bármiféle emberi kontaktust létesíteni védencükkel).”

Úgy tűnik, hogy a tárgyalásokon az ügyvédek legfontosabb célja az ügyekre fordított energia minimalizálása volt, ezért „gyakran az olyan elemi lépéseket sem tették meg védencük érdekében, amelyek elmulasztása egy harmadéves joghallgató számára is feltűnt.” „Ilyen körülmények között érthető, hogy a romák gyakran jobban bíznak a bírák jóindulatában, mint saját védőikben, akik néha azt sem tudják, hogy éppen milyen ügyre ültek be. Ez a megfigyelés egybevág a felmérés eredményével, miszerint a fogva tartott romák 42,6 százaléka volt elégedetlen ügyvédjével.”

A megfigyelt tárgyalások legkarakteresebb közös vonása a 'gyorsaság'. Ha egyszer megjelennek a tárgyalás megtartásához szükséges személyek, akkor utána már „megy minden, mint a karikacsapás.”

Ebben nagy szerepe van persze az ülnökök, a vád és a védelem passzivitásának, „de a bírák is mindent megtesznek ennek érdekében: a tényállással kapcsolatos minden

²³ Egyed Mária: *Cigányok az igazságszolgáltatásban*. Esély. 1996/5. 78-88. pp.

ellentmondást, bizonytalanságot igyekeznek a bizonyítékok szabad mérlegelésének címén 'saját hatáskörben' rendezni." Nem számít, ha a terhelt megváltoztatja a nyomozati vallomását, ha nem ismeri el minden vádpontban bűnösségét, vagy ha nyolc sértett közül csak egy ismeri fel a vádlottat.

„A rítus egy olyan formalizált cselekvési sor, amelynek nincs önmagában vett értelme vagy jelentése, legalábbis a rítuson kívül álló számára is magától értetődően racionalizálható, megfejthető értelme vagy jelentése. A rítus szereplői viszont már a rituális cselekvéssor megkezdése előtt tisztában vannak annak menetével és végkifejletével.” Ez közelebbről a 'cigány per' vonatkozásában azt jelenti, hogy az akkuzatórius per eljárási formái között valójában nem folyik érdemi jogvita.

A per a résztvevőknek nem szolgál meglepetésekkel, valójában még valódi alternatívákat sem kínál fel. „A romák számára – legyenek bármennyire iskolázatlanok is – teljesen világos, hogy ők már akkor elveszítették a pert, amikor cigánynak születtek.”

„A bíró szempontjából sincs sok értelme és tétje a tárgyalásnak, hiszen sokszor a vádirat alapján, tárgyalás nélkül is kiszabhatná az ítéletet – a (kirendelt) védelem úgyszemint fellebbezne –, amelyről előre tudja, hogy semmilyen büntetési célt nem érhet el vele, mert a vádlott iskolázottsága és vagyoni helyzete eleve kilátástalanná teszi, hogy valaha is kikeveredjen a megélhetési bűnözés életformájából vagy valamelyik bűnöző szubkultúrából.”

A szerzők szerint, „ha meg kívánjuk szüntetni a 'cigány pert', s ha nem akarjuk, hogy a továbbiakban a bíróságok akaratlanul is a kirekesztés és az előítéletek megerősítésének intézményes eszközeiként működjenek, akkor arra kell törekedni, hogy rítusokból valódi jogvitákká alakítsuk át az efféle ügyeket. Ennek legáltalánosabb feltételeit nyilván elsődlegesen a társadalmi érintkezések és a politika világában kell megteremtünk, ez azonban nem jelenti, hogy a jog világában maguk a jogászok ne tehetnének sok mindent a joghoz való hozzáférés elősegítése érdekében. Ezt szolgálhatná a civil kezdeményezésen alapuló ingyenes jogsegélyszolgálatok megteremtése, a kirendelés helyett a közvédő intézményének bevezetése, vagy a teljesen formális, üres ülnökrendszer reformja.”

5. A bírói felelősség, a bírói hiba

A Heves Megyei Bíróság sajtótájékoztatóján érintette a bírói hibás döntéssel járó felelősség kérdését. Ezzel kapcsolatban elhangzott:

A hatályos Alkotmány kimondja: az igazságszolgáltatás a bíróságok feladata.

A bíró mérlegeli a bizonyítékokat, értékeli a rendelkezésre álló adatokat és tényeket. A tévedés lehetőségét tisztességes eljárás esetén sem tudja kizárni a rendszer, de a bíróság törekszik azt a lehető legkisebb mértékűre csökkenteni. Ezt szolgálják a különböző eljárási garanciák és a büntetőeljárás alapelvei, köztük a társas bíráskodás elve, valamint az immár háromfokú büntető eljárás is.

A bűnösség kérdésében történő eltérő állásfoglalás nem hiba. Hibáról akkor van szó, ha a következtetés nem okszerű, vagy ha a bíró megsérti a törvényt.

„A bíró függetlenségének egyik garanciája, hogy igazgatási vezetője nem vonhatja felelősségre döntései tartalmáért.

Ez nem a bíró egyéni érdekeit szolgáló privilégium, a függetlenségre nem a bírónak van szüksége, hanem az állampolgároknak.

A törvények a számonkérhetőséget, az ellenőrzés lehetőségét, a felelősség vállalását szigorúan körülhatárolt szabályok mellett biztosítják:

- (i) A bíró munkáját tevékenysége megkezdését követő 3 év elteltével, majd 6 évenként két alkalommal értékeli és minősíti.
- (ii) Lehetőség van a bíró szakmai alkalmasságának megvizsgálására és alkalmatlanság esetén elmozdítására.
- (iii) A bírónak van fegyelmi felelőssége.
- (iv) A bírónak van kártérítési felelőssége.
- (v) A bíró magatartása, a bíróság tevékenysége, illetve mulasztása esetén panasszal lehet élni.
- (vi) A bírói etikai kódexben foglaltak megsértése etikai vétségnek minősül.”²⁴

„A Pusoma-ügyben első fokon eljáró bíró még ítélkezik, nem követett el olyan hibát, amely az elmozdítását indokolhatná, hiszen bírói jogkörében eljárva a rendelkezésére álló bizonyítékokat mérlegelte, nem sértette meg a tisztességes eljárás szabályait. A fellebbezés lehetőségéről – a jegyzőkönyv tanúsága szerint is – a vádlott számára részletes tájékoztatást adott, amellyel sem ő, sem a védője nem élt. A bíró munkája értékelése során fel sem merült alkalmatlansága, fegyelmi vagy etikai vétsége.”²⁵ – jelentette ki a bíróság elnöke.

²⁴ Tájékoztató a Heves Megyei Bíróságon Pusoma Dénes büntető ügyében lefolytatott eljárásról és az azt követő kártalanítási perről. 2007. május 22.

²⁵ Uo.

6. Konklúzió

A jogi realisták munkáikban megfogalmazzák, hogy egy bíró politikai vagy gazdasági előítéleteit nemegyszer elnyomja egy adott személy vagy csoport iránt érzett ellenszenvé vagy vonzalma, a személyes élettapasztalattól függően. A bíró személyisége megmutatkozik az adott társadalmi-történeti szituáció értékelésének tudatosságában, amelyben jelentős szerepet játszik többek között a bíró társadalmi viszonyokhoz való kötöttsége és az eljárásban részt vevők argumentálása. Ha a döntés következményei előrelátásának tudományos vagy technikai jellegű lehetőségei – például a bizonyítás – korlátozottak, akkor a bíró tapasztalatai, emberismerete, gyakorlata nagyobb hangsúlyt kap.

A jogállami intézmények diszkriminatív működése a szervezetrendszer válságának határozott jele. Az igazságszolgáltatás metszete a társadalomnak, és láthatjuk, hogy az etnikai diszkriminációtól az igazságszolgáltatás sem mentes.

Magyar Elemér következőképpen fogalmaz egy interjúban: „Azt hittem, legalább a rendszerváltás komoly változást hoz, de tévedtem. Talán annyi változás van, hogy létrejött a kisebbségvédelem, ami elképzelhetetlen lett volna a szocializmusban, hiszen az emberi jogok akkor még tabutémának számítottak. Beszélni ma már lehet, viszont abban nincs változás, hogy ugyanúgy megsértik az emberi jogokat, mint akkor. Évtizedekkel ezelőtt is nagyon nehéz helyzetben volt a magyarországi cigányság, igen rossz körülmények között éltek. Akkor figyeltem föl arra, hogy bűnbakként használják őket, mintha az egész bűnözést a cigányság hajtaná végre: sok a cigány, ezért sok a bűnöző. Miközben én meg azt látom, hogy ők az áldozatai a rendszernek, ennek az egész darálónak, amit úgy hívnak, hogy igazságszolgáltatás.”²⁶

A néhány ismert, súlyos következményekkel járó igazságszolgáltatási tévedés tapasztalataiból tudható, hogy a cigány terheltek esetében a vádemeléshez és a bűnösség megállapításához gyengébb bizonyítékok is elégségesek. Kutatások támasztják alá azt is, hogy a cigányok bíróság előtti kezelése telítve van a hátrányos társadalmi helyzetet súlyosbító körülménnyel, megalázó helyzettel és kommunikációval.

Sok vidéki bírósági épületben senkit nem engednek be biztonsági okokra hivatkozva, sőt, fel is tüntetik, hogy csak idézésre tartózkodhatnak a bírósági épületben. Ez is a cigányokat sújtja, hiszen a cigányok azok, akik nagyon gyakran családostul mennek. Őket fosztják meg attól, hogy szem- és fültanúi legyenek a tárgyalásnak. „Sok-sok apró cserép az, ami azt

²⁶ *Cigányok ügyvédje* - interjú Magyar Elemérrrel, Pusoma Dénes polgári peres ügyvédjével. Hetek. 2006. febr. 3.

mondhatja velem, hogy megtalálhatóak a rasszista vonások a bírósági ítéletekben²⁷ – állítja Magyar Elemér.

Pusoma Dénes mindig is rendszeren kívülinek számított falujában, Ivádon. A jóformán írástudatlan, alkalmi munkákból tengődő, napról-napra élő cigány férfi formálatlan gondolatai, különcsége, dühkitörései mind a nyomozó hatóság, mind a bíróság gyanúját erősítették az eljárás során. Letartóztatása után a falu megkönnyebbült, az egyik helyi lakos nem mulasztotta el tanúvallomásában (ami a gyilkossághoz, vagy az ügyhöz kapcsolódó semmiféle tény nem tartalmazott) kijelenteni, hogy a falu nagyon fél a vádlottól, ezért egyáltalán nem bánnák, ha hosszabb ideig nem eresztenék ki a börtönből.

A mindenáron gyors eredményt produkálni törekvő nyomozók, akik már az elején 'tudták', hogy a magányosan élő falubeli öreget Pusoma Dénes gyilkolta meg, mindvégig úgy is 'nyomoztak', hogy ez az előítéletük igazolódjon. Ezt követte egy több ponton már-már bohózszerű bírói eljárás, amelyet Pusoma Dénes maga nem is nagyon értett. Jogi segítség híján csak súlyos szabadságvesztés lehetett az ítélete.

Hosszú távon – mondják a cinikusok – nem számít, ha a bíróságok tévesen állapítják meg a tényállást, és ennek következményeként téves döntéseket hoznak, amíg a közvélemény erről nem értesül. Itt van az ártatlanul elítéltek problémája. A büntetés egyik fontos célja, hogy elrettentsen másokat a bűnözővé válástól. Az ártatlanok elítélése és megbüntetése pontosan olyan hatékonyan szolgálja az elrettentést, mintha a bűnelkövetővel tették volna, feltéve, hogy a hibákat ritkán fedezik fel és hozzák nyilvánosságra. Kellemetlen az elítéltnak, de társadalmilag jótékony hatású.

Szabadulása után alkalmi munkát nem kapott többé senkitől. Anyja a fia ellen folyó eljárás idején meghalt. „A felkavart életű ember a legsötétebb nyomorba, az üres házba került vissza a börtönből. Nem tudta folytatni még ott sem, ahol abbahagyatták vele. A lehető legmélyebbre csúszott a helyi társadalomban.”²⁸

„Ismét és ezredszer kiviláglik, hogy továbbra sincs felelős, mindenki ártatlan, csak Pusoma Dénes bűnös akkor is, ha nem követett el semmit.”²⁹

„És óhatatlanul eszünkbe jut, hány embert darálhattak még be ennél kisebb súlyú, így még egyszerűbben lezavarható esetekben. Nem lehet ugyan bizonyítani, hogy Pusoma Dénest cigánysága miatt érte hátrány, valószínű, hogy más szegény, tanulatlan, kiszolgáltatott

²⁷ Uo.

²⁸ Tamás Tibor: *Pusoma végzete: belehalt a szabadulásba*. www.nol.hu/archivum/archiv-480188 2011. július 11.

²⁹ Tóth Ágnes Veronika: *Aki szegény, az a legszegényebb*. www.revizoronline.com/article.php?id=128 2011. július 11.

emberrel is megeshetett volna ugyanez. De ha a hátrányos helyzethez még előítéletek is járulnak, végképp nincs menekvés.”³⁰

³⁰ *Cigányok ügyvédje* - interjú Magyar Elemérrel, Pusoma Dénes polgári peres ügyvédjével. Hetek 2006. február 3.

Felhasznált irodalom

- Cigányok ügyvédje - interjú Magyar Elemérrel, Pusoma Dénes polgári peres ügyvédjével.*
Hetek. 2006. február 3.
- Egyed Mária:* Cigányok az igazságszolgáltatásban. Esély, 1996/5.
- Heves online: Pusoma-ügy: a gyanú, a vád és az ítélet is téves volt.* 2008 –
www.heol.hu/heves/kek-hirek-bulvar/pusoma-ugy-a-gyanu-a-vad-es-az-itelet-is-
tevedes-volt-141979 - 2011. július 11.
- Izing Antal:* Pusoma kontra magyar állam. Ön elé tárom a papírlapot. Hetek. 2001. április. 21.
(V/16)
- Jerome Frank:* Bíráskodás az elme ítélőszéke előtt (Válogatott írások). Szerk.: *Badó Attila.*
Szent István Társulat. Budapest. 2006.
- Kovács Zoltán:* Nem látta. Élet és irodalom. LI. Évfolyam 19. szám. 2007.
- Kulcsár Kálmán:* Jogszociológia. Kulturtrade Kiadó. Budapest. 1997.
- Loss Sándor – H. Szilágyi István:* A cigány per. Beszélő 2001/4.
- Dr. Magyar Elemér, Ragályi Elemér:* A bíróság felmentette önmagát. Élet és Irodalom: LI.
évfolyam 23. szám, 2007. június 8.
- Magyar Televízió:* *Az este.* 2007. május 3.
- Pokol Béla:* Jogelmélet és joggyakorlat. Rejtjel Kiadó. Budapest. 2000.
- Szabó József:* A jogbölcselet vonzásában. Válogatott tanulmányok: Hol az igazság? (A bíró
lélektani problémái). Bíbor kiadó. Miskolc. 1942.
- Tájékoztató a Heves Megyei Bíróságon Pusoma Dénes büntető ügyében lefolytatott
eljárásról és az azt követő kártalanítási perről.* 2007. május 22.